

HEGEDŰS Miklós

MUNKAERŐPIACI KILÁTÁSOK VÁLLALATI VÉLEMÉNYEK ALAPJÁN

– Előrejelzés –

A gazdálkodók helyzetértékeléséről, kilátásairól, illetve szándékairól a GKI Gazdaságkutató Rt. a Munkaadói Szövetséggel, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával együttműködve évi két alkalommal gyűjt és publikál információkat. Ez év tavaszán a reprezentatív minta a gazdálkodói szféra mintegy tizenhat százalékát fedte le. A felmérés egyik fontos következtetése, hogy a vezetési célok sorrendjében a menedzserek számára még mindig legfontosabb a tőkehiány leküzdése, és sorrendben hátrább következik a jól képzett szakemberek megnyerése. A felmérés tanulsága szerint a munkaerőpiacon 1996-ban is folytatódik a foglalkoztatottak számának csökkenése.

A gazdálkodók helyzetértékeléséről, kilátásairól, illetve szándékairól a GKI Gazdaságkutató Rt. a Munkaadói Szövetséggel, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával együttműködve egy országosan reprezentatív minta alapján évi két alkalommal gyűjt információkat.

1996. tavaszán szervezett, postai úton végzett megkérdezés folyamán a kitűzött határidőre mintegy 800 db értékelhető kérdőív érkezett vissza. A felmérésben részt vevő cégek – a foglalkoztatott létszám alapján – a gazdálkodói szféra mintegy 16 %-át fedik le, ami igen kedvező alappal szolgált vizsgálatainknak. E minta többé-kevésbé megfelelő módon reprezentálja a hazai gazdálkodói szférát.

A minta ágazati megoszlása elég jól közelíti a nemzetgazdaság szerkezetét. A szervezetek számát tekintve az ipar jelentősen, az építőipar pedig kissé túlreprezentált, míg a mező- és erdőgazdálkodás, a kereskedelem és az üzleti szolgáltatások bizonyultak alulreprezentáltaknak. A foglalkoztatott létszámot tekintve a szállítás, raktározás, posta és távközlés az egyetlen jelentősen túlreprezentált szektor, míg a mező- és erdőgazdálkodás, a kereskedelem és a szolgáltatások többé-kevésbé alulreprezentáltak.

A válaszadó cégek 38 %-a ötven főnél kisebb, 43 %-uk ötven és ötszáz közötti, míg 19 %-uk ötszáz főnél nagyobb létszámot foglalkoztat. A legkisebb méretű cégek tehát, legalábbis ami a

szervezetek számát illeti, a valósnál jóval kisebb arányban szerepelnek a mintában. (1. és 2. táblázat)

A tulajdoni szerkezet szerinti megoszlás tekintetében is megállapítható, hogy az általunk konstruált csoportok megfelelő elemzési keretnek bizonyultak. Az összes válaszból 22 % a döntően állami tulajdonú szervezetektől érkezett, a belföldi magántulajdonú, illetve a külföldi tulajdonú cégek aránya pedig 61, illetve 17 %. Ezek az arányok nem térnek el lényegesen a magyar gazdaság tényleges tulajdoni megoszlására vonatkozó becslésektől.

A gazdasági szereplők várakozásainak főbb üzenetei

Felméréseink általános tapasztalata, hogy mind a vállalkozások, mind a lakosság körében a magyar gazdaság általános helyzetének megítélése lassan, de folyamatosan javul. Már tavaly ősszel is mutatkoztak jelei annak, hogy a vállalkozásoknak az általános gazdasági helyzetet illető pesszimizmusa enyhül. Most már nemcsak erről van szó: a vállalkozások többsége enyhe javulást vár 1996-ra az általános gazdasági helyzetben, s a lakosság is ezzel számol. Ugyanakkor a lakosság helyzetmegítélése saját várható helyzetét tekintve még csak kissé optimistább (kevésbé pesszimizista). (1. ábra)

A válaszadók, illetve a nemzetgazdaság ágazati megoszlása (%)

	A válaszadó szervezetek száma alapján		A foglalkoztatott létszám alapján	
	Nemzetgazdaság*	Minta	Nemzetgazdaság*	Minta
Mező- és erdőgazdálkodás	5,6	2,3	9,4	2,0
Ipar	19,0	45,5	44,3	47,9
Építőipar	9,5	14,2	6,6	5,1
Kereskedelem, szálláshely szolgáltatás**	39,7	18,0	16,9	7,7
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	3,8	3,2	13,3	31,7
Üzleti szolgáltatások***	19,3	5,9	5,5	1,3
Közszolgáltatások****	3,1	2,7	4,0	0,2
Azonosítatlan	–	8,2	–	4,1
Összesen*****	100,0	100,0	100,0	100,0

*: Forrás: KSH Statisztikai havi közlemények 1996/1

**.: Kereskedelem, közúti jármű, közszükségleti cikk javítása, karbantartása, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás

***.: Ingatlanügyletek, bérbeadás, gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás

****.: Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás

*****.: A pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai, a közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás, az oktatás, valamint az egészségügyi és szociális ellátás nélkül

2. táblázat

Az egyes nemzetgazdasági ágak reprezentáltsága a foglalkoztatott létszám szerint (%)

Mező- és erdőgazdálkodás	3,5
Ipar	17,5
Építőipar	12,6
Kereskedelem, szálláshely szolgáltatás**	7,4
Szállás, raktározás, posta és távközlés	38,5
Üzleti szolgáltatások***	3,6
Közszolgáltatások****	0,9
Összesen*****	100,0

Az ipari cégek a belföldi értékesítés ez évi stagnálásával, a kivitel igen erőteljes növekedésével, s ennek nyomán mintegy öt-hat %-os termelés-növekedéssel számolnak. Különösen bizakodóak a vegyipar, az építőanyag-ipar és a gépipar cégei. Az élelmiszeripari cégek is főleg exportjukat kívánják bővíteni. Ugyanakkor a készletek és rendelésállomány alakulására vonatkozó válszok nem támasztják alá ezt az optimizmust. A válszok alapján valószínű, hogy a vállalkozások már januárban végrehajtották az évi termelői árme-

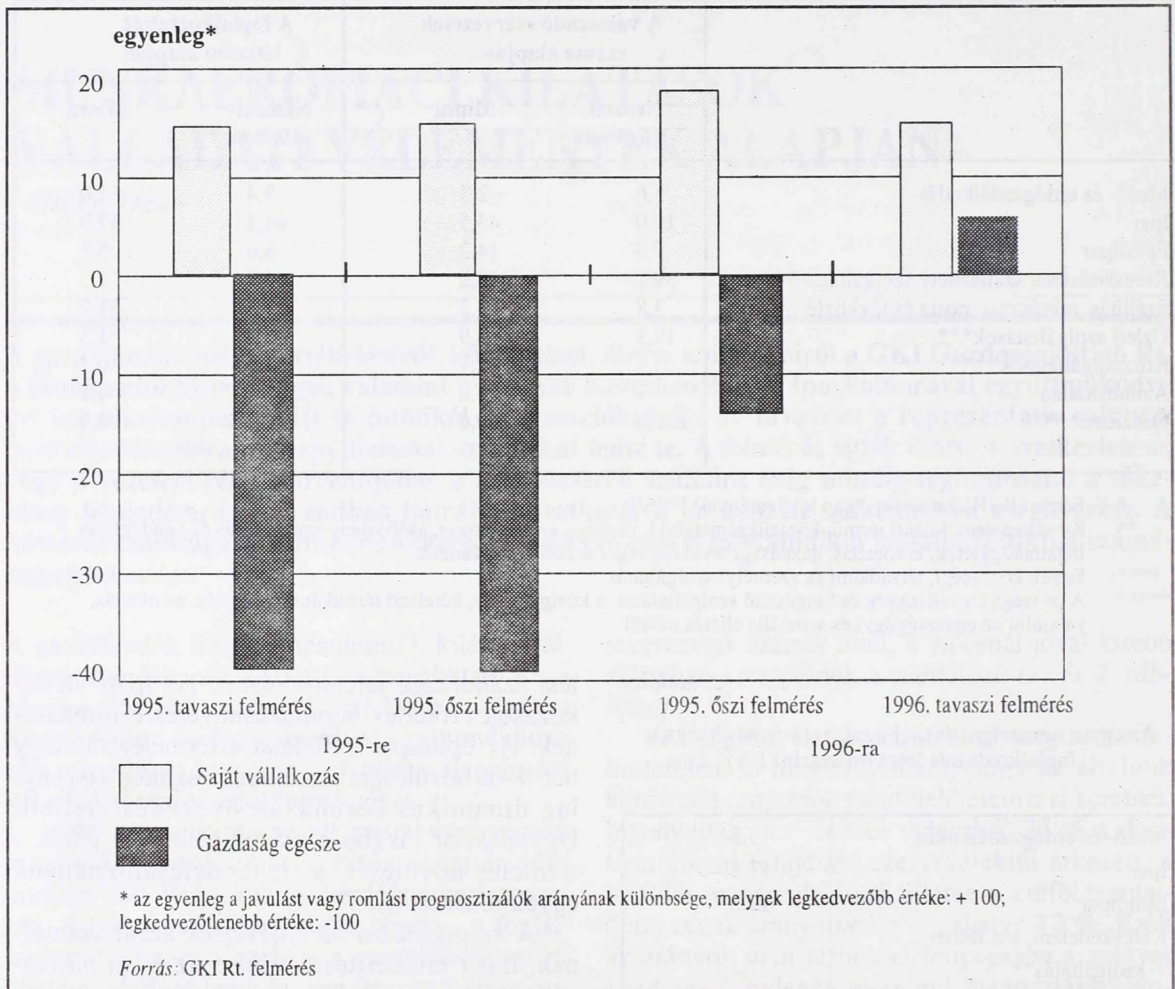
lési szándékaik jelentős részét. Az ipari vállalkozások erőteljes beruházásnövelésre törek-szenek. Az építőipar vállalatai a termelés mintegy hét %-os bővülésére számítanak, szintén viszonylag dinamikus beruházásnövekedés mellett. Ugyanakkor inkább a második félévre jelzik a termelés bővülését, mert rendelésállományuk egyelőre alacsony.

A kereskedelmi vállalkozások azzal számolnak, hogy értékesítésük ebben az éven három-négy %-kal mérséklődik. Ez lényegesen enyhébb visszaesés a tavalyinál. Beruházásaikat azonban ők is szeretnék növelni.

Némileg meglepő módon a szállítás-távköz-lés vállalatai is számottevő, öt-hat %-os termelés-növekedési szándékot jeleznek. Ezen belül dinamikusabban növekszik a kivitel, s csak lassabban nő a belföldi értékesítés, ami érthetőbbé teszi a prognózist. Ebben az ágazatban azonban a beruházások a vállalkozások véleménye szerint csökkennek.

A bankok és biztosítók, valamint a pénzügyi szakértők kedvezőtlen gazdasági konjunktúráról adtak számot. A tulajdoni átalakulás előrehaladása és a kisbankok helyzetének rendezése nyomán csökkenő mértékben számítanak bankcsődre. Az adózás előtti profit azonban csak lassan emelkedik.

A saját vállalkozás, valamint a gazdaság egészének várható kilátásai az összes válaszadó szerint



A vállalkozások huszonnégy %-os ez évi inflációra számítanak, a bankok és a pénzügyi szakértők szintén ekkora áremelkedést valószínűsítene. A lakosság januárban és februárban harminc-harmincegy % közötti idejű fogyasztói ár-emelkedésre számított. Ez csak alig alacsonyabb az 1995. év eleji várakozásainál. A vállalatok tizenhét-tizenkilenc %-os bruttó átlagkereset-emeléssel számolnak

Az árfolyam változását illetően a bankok a meghirdetett ütemű, a biztosítók azt némileg meghaladó leértékelésre számítanak. Érdekes, hogy a válaszoló pénzügyi szakértők az I. félévre a bejelentettnél valamivel kisebb, a II. félévre viszont kissé nagyobb leértékelést várnak. A biztosítók – a többi csoporttól eltérően – a német márka erősödését feltételezik a dollárral szemben.

A bankok és a biztosítók az I. félévre folyamatosan, összességében 2–2,5 százalékos kamatmérséklődést vártak, de a kincstárjegyeknél és a pénzpiacra a hozamok már az év első hónapjaiban ennél nagyobb mértékben estek. Tavaly novemberi felmérésünk szerint a lakosság többsége akkor még további kamatemelkedésre számított.

A vállalkozások szerint bővülésük legfőbb korlátja – továbbra is – a belföldi kereslet szűkössége és az állam magatartásának kiszámíthatatlansága. A tavaly őszi felmérésünkhöz képest új fejlemény, hogy az említett két tényező közül a belföldi kereslet szűkösségének említési gyakorisága jelentősen nőtt, az állam magatartásának kiszámíthatatlanságára vonatkozó pedig valamelyest csökkent. Egyértelműen az a megítélésük, hogy a magyar gazdaságban a verseny

A termelés bővülését korlátozó legfontosabb tényezők a magyar gazdaságban*
(a vállalati említések gyakorisága %-ban)

Megnevezés	1993		1994		1995		1996
	tavaszi	ősz	tavaszi	ősz	tavaszi	ősz	tavaszi
A külföldi piacok keresleti korlátai	–	20	20	17	16	14	17
A külpiacokra jutás adminisztratív korlátai	–	6	4	4	4	4	4
A külpiacokra jutás kedvezőtlen hazai háttérrel	–	11	11	11	11	10	12
A belföldi kereslet korlátai	61	65	52	58	48	50	58
A termékek/szolgáltatások gyenge versenyképessége	6	4	5	5	4	3	5
A meglévő kapacitások alacsony műszaki színvonala	12	9	7	12	9	8	7
A meglévő kapacitások elégtelensége	5	–	3	8	5	4	3
Kedvezőtlen infrastrukturális feltételek	–	7	6	8	6	5	5
Munkaerővel kapcsolatos problémák	6	7	7	10	10	9	8
Tőkehiány	32	33	29	34	34	30	28
A forrásbevonás kedvezőtlen feltételei	31	13	17	17	20	18	20
A vevők fizetési késedelmei	43	25	27	29	25	25	27
Elégtelen marketing	–	4	7	10	10	8	9
Elégtelen piaci információk	4	3	5	7	6	7	6
Kiélezett verseny	–	19	23	20	25	25	25
Tisztességtelen verseny	15	15	24	19	24	23	29
Tulajdonosi, szervezeti bizonytalanság	12	10	13	16	11	12	9
Vezetési gondok	–	1	1	2	2	2	2
Az állam magatartásának kiszámíthatatlansága	–	19	26	27	33	43	39
Nincs akadály	4	1	1	1	1	1	3

* Egyszerre több választ lehet megadni, így az oszlopok összege több mint 100.

nemcsak kiélezett, hanem tisztességtelen is. (3. táblázat)

Továbbra is erőteljes a vállalatoknak, illetve vezetőinek a jó üzleti kapcsolatok kiépítésére való törekvése. A nem világosan orientáló gazdasági környezetben a vállalatok egyszerre és szinte azonos súllyal próbálkoznak üzleti – és informális – kapcsolataik építésével, valamint termékeik, szolgáltatásaik minőségének javításával. Az informális kapcsolatok erősítése (és a fizetendő adó „minimalizálása”) elsősorban a hazai kisvállalkozások kiemelt preferenciája. Új és biztató fejlemény viszont a jól képzett szakemberek megszerzésére és megtartására irányuló törekvés megerősödése valamennyi vállalatméretben és tulajdonformában.

A termelést, s ebből következően a vállalati expanziót akadályozó tényezők vizsgálata felemás képet mutat. A táblázat adatai alapján eléggé egyértelmű, hogy a vállalatok a legfőbb akadályozó tényezők között döntően csak a külső adottságokat említik. A vállalati belső tényezők említettsége rendkívül alacsony és évek óta gyakorlatilag változatlan. A vállalati megítélések a saját belső – vezetési gondok, marketing, munkaerő stb. – gazdálkodási körülményeikre, illetve azok megítélésében meglehetősen elfogultak, és inkább a külső adottságok megváltoztatásától várják sorsuk jobbrafordulását.

A munkaerőpiac irányzatai

A nemzetgazdaság tíz főnél többet foglalkoztató gazdasági szervezeteiben és a költségvetési intézményekben 5,3 %-kal csökkent a foglalkoztatottak száma 1996-ban. A fizikai foglalkozásúak száma nagyobb mértékben (7,2 %-kal) mérséklődött, mint a szellemi foglalkozásúaké (2,6 %-kal). A huszonegy-ötven fő közötti szervezeteknél nőtt a foglalkoztatottak száma, az ennél

kisebb és nagyobb szervezeteknél viszont csökkent.

A létszám differenciáltan mérséklődött a nemzetgazdaság ágaiban, de a korábbiakhoz képest új fejlemény, hogy egyetlen gazdasági ágban sem volt létszámnövekedés. Változatlan szinten maradt a foglalkoztatottak száma a pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai alágazatban, s a posta és távközlés esetében is csak egy %-os a visszaesés. A másik pólust tíz %-ot meghaladó, illetve akörül létszámapadással a bányászat, az építőipar és a mezőgazdaság testesíti meg. A költségvetési intézményekben dolgozók száma három % körüli mértékben csökkent, ez kicsit magasabb arány az előző évinél.

A GKI Rt. előrejelzése szerint 1996-ban folytatódik a foglalkoztatás lassú mérséklődése, és ismételten két % körüli csökkenés várható a nemzetgazdaság legális munkavégzői körében.

A vállalkozók meglehetősen pesszimistán ítélik meg a foglalkoztatási helyzet várható alaku-

vélémények váltak dominánssá. 1996 elejére ismét növekvőnek tűnik a munkaerőpiaci egyensúlytalanság.

A korábbiakhoz hasonlóan az állami tulajdonban levő cégek számítanak leginkább a létszám fogyására, s a külföldiek a bővülésére. Szembetűnő ugyanakkor, hogy ez utóbbiak a régebben tapasztaltnál sokkal kisebb arányban vannak létszámnövekedést.

Nemzetgazdasági áganként a hagyományoknak megfelelően az élelmiszergazdaságban működő vállalkozások valószínűsítik a legnagyobb arányban a foglalkoztatás csökkenését, de közel állnak hozzájuk a szállítási vállalkozások is. A kereskedelmi vállalkozások közel kétszer olyan arányban várják a létszám csökkenését, mint növekedését. A foglalkoztatás bővülését legnagyobb arányban az építőipari vállalkozók remélik, bár az ő körükben igen differenciáltak a várakozások, hiszen csökkenést is hasonlóképpen sokan prognosztizálnak.

Területi eloszlásban feltűnő, hogy az észak-

4. táblázat

A vállalkozások megoszlása az 1996-os létszámváltozási várakozások szerint

(%)

1996. évi várakozás	Növekszik	Változatlan	Csökken	Összesen
A vállalkozásban foglalkoztatottak száma				
50 fő alatt	28	51	21	100
51–500 fő között	25	38	37	100
500 fő felett	18	27	55	100
A vállalkozás tulajdonformája				
Állami többségű	17	33	50	100
Belföldi magán többségű	25	45	30	100
Külföldi többségű	33	34	33	100
Ágazat				
Élelmiszergazdaság	15	38	47	100
Ipar	24	39	37	100
Építőipar	39	21	40	100
Kereskedelem	21	40	39	100
Szállítás	17	38	45	100
Szolgáltatás	27	50	23	100
Összesen	24	40	36	100

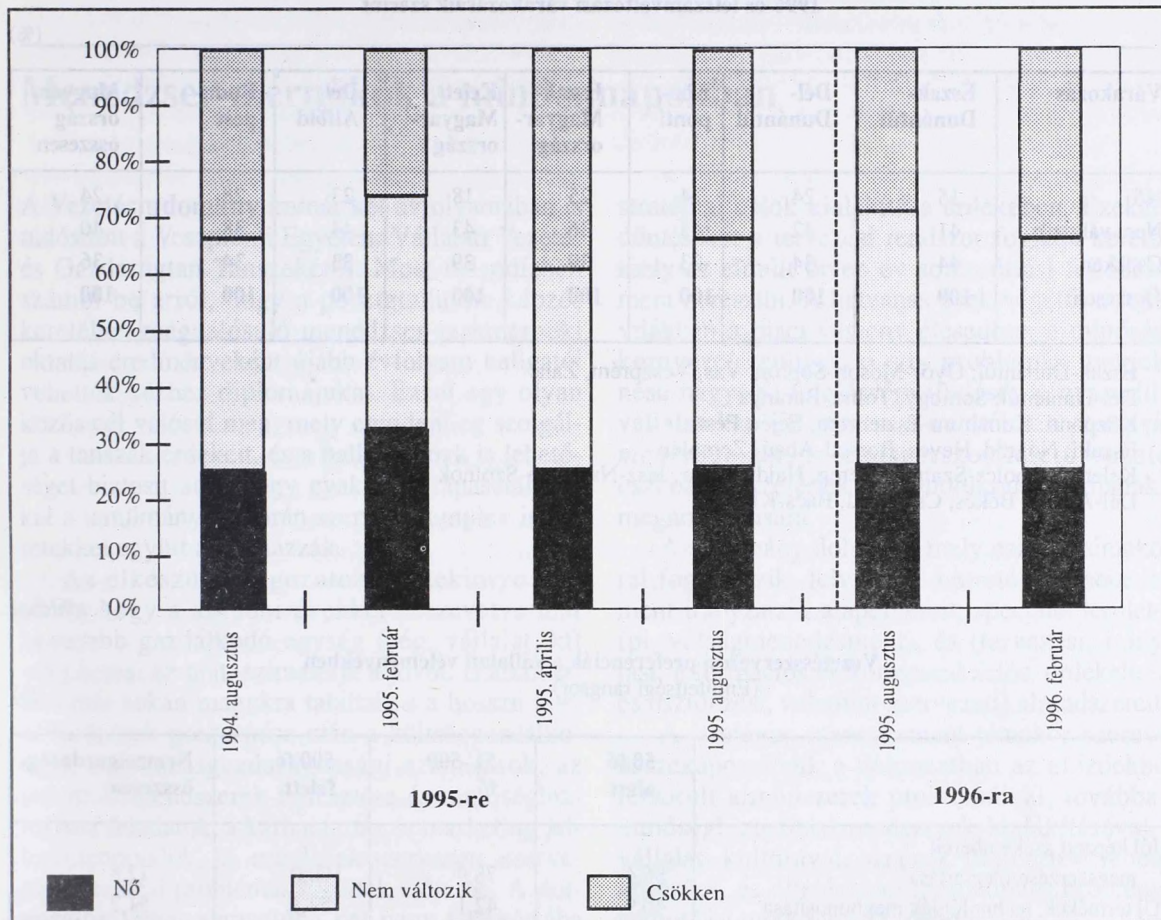
Forrás: GKI Rt. felmérés, 1996. február

lását. Mint az a 4. táblázatból is látszik, lényegesen többen tartanak továbbí foglalkoztatás-szűküléstől, mint amilyen arányban annak bővülésében bíznak. (2. ábra)

Tavaly ilyenkor meglehetősen optimista volt a vállalkozók hangulata, kifejezetten, létszám-növekedésben reménykedtek. Ezt a bizakodást a stabilizációs intézkedéscsomag átmenetileg lehűtötte, de a második félére a foglalkoztatás konszolidálásában bizakodó

dunántúli fejlett régió válaszadói prognosztizálják legmagasabb arányban a létszám csökkenését, egyébként a helyi sajátosságokhoz illeszkedően a várakozások. Észak- és Kelet-Magyarország régióinak átlagot meghaladó létszámnövekedési várakozása kicsit korainak tűnik, bár a beigért fejlesztések beindulása kiválthat kedvező folyamatokat. (5. táblázat)

A vállalkozások megoszlása létszámváltozási várakozásaik szerint



Forrás: GKI Rt. felmérések

Összességében minél kedvezőbb helyzetben van a vállalkozás (nyereséges, magas és növekvő az exportaránya, jó a tőkeállománya), annál inkább prognosztizálja a létszám növekedését, illetve állandóságát, az ellenkező póluson viszont ötven % körüli a foglalkoztatottság szűkülését előrejelzők aránya. A létszám növekedésében reménykedők hozzávetőlegesen kétszer akkora bruttó keresetnövekedést (éves átlagban huszonegy %-ot) vélelmeznek, mint a dolgozók számának mérséklését prognosztizálók.

A vezetési célok rangsorában a jól képzett szakemberek megszerzése, megtartása nyolc lehetséges válasz közül a harmadik helyen szerepel, ami elfogadható, reális minősítésnek tekinthető a hazai viszonyok között, ahol még mindig a tőkehiány a legnagyobb gond. (6. táblázat)

A regisztrált munkanélküliek száma 1995 végén 496 ezer fő volt, ez ugyan alacsonyabb az

1994 év végénél, de a fogyás csak látszólagos. Az 1995 májusában bevezetett új nyilvántartási rend – miszerint nem szerepeltetik a regisztráltak között a munkára készen nem állókat (gyesen-gyeden levők, sorkatonák, szabadságvesztésüket töltők) – 27 ezer fővel csökkentette a munkanélküliek számát. A jövedelempótló támogatás folyósítási szabályainak szigorítása – két év után legalább félév munkaviszonyt kell produkálni az ismételt igényjogosultság megszerzéséhez – az elmúlt év második felében hozzávetőlegesen negyven ezer fővel csökkentette a munkanélküliséget. Igaz, e fogyás csak átmeneti jellegű, mert az érintettek zöme közhasznú munkán vesz részt, majd 1996 elejétől folyamatosan visszakerül a munkanélküliek közé.

A pályakezdő munkanélküliek segély esetleges megszüntetésének beharangozása, illetve a járandóság meglehetősen jelentős csökkentése

**A vállalkozások régiónkénti* megoszlása
1996-os létszámváltozási várakozásaik szerint**

(%)

Várakozás	Észak-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Köz-ponti	Észak-Magyar-ország	Kelet-Magyar-ország	Dél-Alföld	Buda-pest	Magyar-ország összesen
Nő	15	24	24	25	18	23	28	24
Nem változik	41	42	43	36	43	44	38	40
Csökken	44	34	23	39	39	33	34	36
Összesen:	100	100	100	100	100	100	100	100

* Észak-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron, Vas, Veszprém, Zala
Dél-Dunántúl: Somogy, Tolna, Baranya
Központi: Komárom-Esztergom, Fejér, Pest
Északi: Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén
Keleti: Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok
Dél-Alföld: Békés, Csongrád, Bács-Kiskun

6. táblázat

**Vezetésszervezési preferenciák a vállalati véleményekben
(Említettségi rangsor)**

(%)

	50 fő alatt	51-500 fő	500 fő felett	Nemzetgazdaság összesen
Jól képzett szakemberek megszerzése/megtartása	86,4	78,9	100,0	72,8
Új termékek, technológiák meghonosítása	40,9	42,1	57,1	51,2
A meglévő termékek/szolgáltatások minőségének javítása	77,3	89,5	71,4	79,7
A marketing fejlesztése	45,5	57,9	71,4	61,5
Jó hírnév, jó sajtó, elismert goodwill	45,5	36,8	57,1	44,3
Jó üzleti kapcsolatok kiépítése	86,4	84,2	100,0	80,6
Jó informális kapcsolatok kiépítése	50,0	36,8	28,6	41,6
Nemzetközi elismerés kivívása	9,1	10,5	14,3	14,9
Összesen	440,9	436,8	500,0	446,7

tavaly júliusban (9150 forint/hó-ról 6720-ra) hozzájárult, hogy a korábban szokásosnál alacsonyabb szinten alakult az év végére a pályakezdő munkanélküliek száma.

A GKI Rt. prognózisa szerint 1996 végére a regisztrált munkanélküliek száma – a jelenleg ismert kondíciók mellett – néhány tízezer fővel magasabb lesz a tavalyinál, s feltehetőleg 510-530 ezer fő körül mozog majd. A pályakezdők munkanélküli segélyének megszüntetése esetén azonban fordított tendencia alakulhat ki. Az

újonnan, öt másik alap összevonásával létrehozott Munkaerőpiaci Alap kedvező anyagi kondíciókkal indult neki az 1996-os évnek, mert örökölt szufficitje kiegészítéseként részesült a privatizációs bevételekből is. Az alap pénzeszközeinek kellően hatékony felhasználása esélyt adhat az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök (főként a közhasznú munka, a képzés és a munkahelyteremtés) olyan kombinálására, amely középtávon némileg csökkenti a munkanélküliséget, vagy legalábbis enyhíti annak növekedését.